

IRAK'TA YENİ HÜKÜMET VE MUHTEMEL SENARYOLAR

FATİH MUSLU

SETA | ANALİZ

TEMMUZ 2020 · SAYI 325

IRAK'TA YENİ HÜKÜMET VE MUHTEMEL SENARYOLAR

FATİH MUSLU

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7040-67-9

Uygulama: Erkan Söğüt

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM

Tel: +3226520486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
IRAK'TA YENİ HÜKÜMETİ BEKLEYEN SORUNLAR NELER?	9
YENİ HÜKÜMETİN TAHRAN-WASHINGTON GERİLİMİNDE POZİSYONU NE OLACAK?	14
YENİ HÜKÜMETİN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ NASIL OLACAK?	17
SONUÇ	19

YAZAR HAKKINDA

Fatih Muslu

Amerika Birleşik Devletleri Cincinnati Üniversitesi Siyaset Bilimi Programı'nda yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Doktora eğitimine İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde devam etmektedir.

ÖZET

Bu analiz Irak'ta uzun bir aradan sonra kurulan yeni Mustafa Kazimi hükümetinin hem Bağdat siyasetine hem de bölgeye yansımalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu analiz Irak'ta Mustafa Kazimi başbakanlığında kurulan yeni hükümeti değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Başbakan Adil Abbulmehti'nin Kasım 2019'da istifasından sonra geçen altı aylık sürenin ardından yoğun siyasi görüşmeler neticesinde Bağdat'ta yeni hükümet kurulabilmiştir. Bu süre zarfında iki başarısız hükümet kurma girişiminin yarattığı olumsuz havaya rağmen taraflı tarafsız birçok siyasinin desteğini alan Mustafa Kazimi başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Ancak Irak'ta Kazimi hükümetini birçok sorun beklemektedir. Siyasi süreçlerin ve devlet kurumlarının çalışması, yeni tip koronavirüsle (Covid-19) mücadele, küresel manada dalgalanan petrol fiyatları ve Tahran-Washington hattında yaşanan gerilimler hükümetin önünde çözüm bekleyen sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin ülkenin kuzeyinde PKK terör örgütüne yönelik askeri operasyonları da yeni hükümet açısından üzerine durulması gereken diğer bir konudur.

GİRİŞ

Irak'ta altı aylık sürenin ardından 6 Mayıs 2020 itibarıyla Ulusal İstihbarat Dairesi Başkanı Mustafa Kazimi liderliğinde yeni bir hükümet kuruldu. Böylelikle Başbakan Adil Abdulmehdi'nin Kasım 2019'da istifasının ardından başlayan siyasi tıkanıklık sona ermiş oldu. Yirmi iki kişiden oluşan kabinede başlangıçta on beş bakan güvenoyu alırken önerilen beş isim ise yeterli oyu alamayarak reddedildi. Dışişleri ve Petrol bakanlıkları için oylama ise aday gösterilmemesi nedeniyle ertelendi. Önceki dönemlerin aksine İçişleri ve Savunma bakanlıklarına önerilen isimlerin Parlamentoda ilk oylamada güvenoyu alması Irak siyaseti adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Yedi bakanlığın boş kalması hükümetin geleceği adına olumsuz görülse de Haziran'ın ilk haftasında yapılan oylamalar neticesinde kabine tamamlandı. Mevcut şartlar altında Mustafa Kazimi hükümetinden temel beklenti 2022'de yapılması planlanan genel seçimlere kadar ülkede siyasi süreçleri ve devlet kurumlarının çalışmasını sağlamaktır.

Birçok Iraklıya göre Mustafa Kazimi ismi üzerinde uzlaşma bir zorunluluk sonucunda gerçekleşmiştir. Adil Abdulmehdi'nin istifasının ardından geçen altı aylık sürenin daha da uzamaması için Kazimi ismi ortaya atılmıştır. Eski İletişim Bakanı Muhammed Tefvik Allavi ve eski Necf Valisi Adnan Zurfi'nin başarısız hükümet kurma girişimlerinin ardından yeni bir siyasi tıkanıklığın önüne geçmek adına Iraklı siyasilerin Kazimi'yi destekledikleri söylenebilir. İsmi yolsuzluklarla anılmayan ve nispeten bağımsız bir pozisyonu olan Kazimi'nin uygun bir aday olduğu fikri Bağdat'ta hakim olmuştur. 2003 sonrası dönemde Irak ulusal medyasında ön plana çıkan Kazimi *Newsweek* gibi uluslararası yayın yapan bir derginin Irak temsilcisi olarak görev yapmıştır. 2016'da Ulusal İstihbarat Dairesinde göreve başlayan Kazimi DEAŞ'la mücadelede ön plana çıkan isimlerdendir. Aynı zamanda başta Cumhurbaşkanı Berham Salih olmak üzere birçok siyasiyle iyi ilişkiler yürütmektedir. Medya geçmişi, insan hakları ve özgürlükler konusunda takındığı tavır ve kurduğu ilişkiler açısından Kazimi'nin başbakanlık için uygun bir profil olduğu söylenebilir. İran'a yakın bazı grupların itirazına karşı Amerikan yönetimi Kazimi'ye karşı olumsuz bir tavır içerisinde değildir. Türkiye açısından ise Bağdat'ta bir hükümetin olması ve siyasi istikrarın sağlanması en temel beklentidir. Nitekim Türkiye –Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla– yeni bir hükümetin kurulmasından dolayı memnuniyetini dile getirmiştir.

Bu analiz Bağdat'ta uzun bir aradan sonra kurulan yeni hükümetin hem Irak siyasetine hem de bölgeye yansımalarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yeni hükümeti bekleyen sorunlar üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde Tahran-Washington rekabetinin yanında diğer bölgesel gelişmelere değinilmektedir. Son bölümde ise yeni hükümetin Türkiye ile kuracağı ilişki üzerine değerlendirme yapılmaktadır.

İRAK'TA YENİ HÜKÜMETİ BEKLEYEN SORUNLAR NELER?

Yeni hükümetin bir geçiş hükümeti olduğu fikri yaygın olsa da Başbakan Mustafa Kazimi'yi önemli sorunlar beklemektedir. Ülkedeki siyasi süreçlerin ve devlet kurumlarının çalışır halde tutulması, Çin'de başlayan ve diğer ülkelere hızla yayılan yeni tip koronavirüsle mücadele, düşen petrol fiyatları, ülkede devam eden terör saldırıları ve Tahran-Washington arasında süregelen gerilim masada çözüm bekleyen sorunlardır. Ayrıca ülkenin kronik olarak yaşadığı elektrik ve temiz su sıkıntısı toplumda büyük tepkilere neden olmaktadır. Sağlık, eğitim ve işsizlik konularında toplumun ihtiyaçlarına devletin cevap verememesi tepkileri daha da artırmaktadır. Kronikleşen bu sorunlar karşısında Irak halkı başta Basra olmak üzere ülkenin büyük bölümünde sıklıkla sokağa inerek hükümet karşıtı gösteriler yapmaktadır. Güvenlik güçleriyle halkı karşı karşıya getiren bu gösterilerde can ve mal kaybı ortaya çıkmaktadır. Bu durumun önüne geçmek ve sorunlara kalıcı çözüm üretebilmek için hükümetin güçlü bir program ve irade ortaya koyması gerekmektedir.

Irak'ın son yıllarda yaşadığı siyasi, sosyal, ekonomik ve güvenlik krizleri ülkede bir yönetim sorunu olduğunu göstermektedir. Ülkenin etnik ve mezhebe dayalı bölünmüş yapısı siyasi süreçleri tıkarken hükümetin devlet kurumlarını etkin bir biçimde çalıştırmasını engellemektedir.¹ Özellikle ABD işgalinin ardından anayasa yapım sürecine birçok kesimin dahil edilmemesi ve uzlaşma mekanizmalarının oluşturulamaması

böyle bir yapının doğmasına neden olmuştur.² Sünni ve Şii siyasetçilerin birbiriyle rekabetinin yanında ülkenin kuzeyinde bulunan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) de siyasi dengelerin belirlenmesinde önemli bir referans noktasıdır. Kürt grupların kendi aralarında çekişmeleri, Bağdat-Erbil ilişkileri, Kerkük meselesi, IKBY'nin federal bütçeden alacağı pay ve petrol gelirlerinin dağılımı gibi konular Bağdat'ta kurulacak herhangi bir hükümet açısından önem arz etmektedir. Bu bölünmüş ve kırılgan yapı içerisinde siyasi süreçler kolaylıkla tıkanabilmekte ve devlet kurumları işlevsiz hale gelebilmektedir. Yakın tarihte buna örnek teşkil edecek birçok durum görmek mümkündür. Özellikle DEAŞ'ın 2014'te ortaya çıkışının ardından IKBY'nin bağımsızlık referandumu gerçekleştirilmesi ve hükümet karşıtı gösteriler bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Mustafa Kazimi hükümetinin kurulma sürecine bakıldığında daha önceki dönemlere benzer gelişmeleri görmek mümkündür. Kazimi'nin selefi olan Adil Abdulmehdi hükümeti Mayıs 2018 genel seçimlerinin ardından bir seneye yakın bir süreden sonra Parlamentodan güvenoyu alabilmiştir. Kabinenin tam olarak çalışmaya başlaması ise 2019'un ilk günlerine kadar uzanmıştır. Bu dönemde Savunma ve İçişleri gibi birçok kritik bakanlık üzerinde yoğun pazarlıklar söz konusu olmuştur. Açıkçası kritik bakanlıklar konusunda Parlamento'yu oluşturan aktörlerin uzlaşmadan uzak talep ve beklentilerinin olması Irak siyaseti adına yeni bir durum değildir. Özellikle 2005 sonrası dönemde ülkenin etnik ve din temelli siyasi yapısı icracı bakanlıklar söz konusu olduğunda yoğun pazarlıklara yol açmaktadır.³

1. Fanar Haddad, "Sectarian Relations in Arab Iraq: Contextualising the Civil War of 2006-2007", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt: 40, Sayı: 2, (2013), s. 115-138; Fanar Haddad, *Shia-Centric State-Building and Sunni Rejection in Post 2003 Iraq*, (Carnegie Endowment for International Peace, Washington: 2016).

2. Larry Diamond, "What Went Wrong in Iraq", *Foreign Affairs*, Cilt: 83, Sayı: 5, (2004), s. 34-56; Saad N. Jawad, "The Iraqi Constitution: Structural Flaws and Political Implications", *LSE Middle East Center Paper Series/1*, (Kasım 2013).

3. Haydar Karaalp, "Irak'ta Şii-Şii Anlaşmazlığı Kabine Krizini Derinleştiriyor", *Anadolu Ajansı*, 17 Aralık 2018.

Parlamente sistem içerisinde bu tip bakanlıkları ellerinde tutan grupların siyasi süreçlerde ağırlığı artmakta ve bu gruplar hükümetin alacağı birçok kararda etkin bir rol oynamaktadır.⁴ Bir önceki hükümet döneminde özellikle İçişleri Bakanlığı söz konusu olduğunda yoğun tartışmalar ortaya çıkmış ve uzun bir süre bir isim üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır. O dönemde adı sıklıkla geçen Ulusal Güvenlik Danışmanı ve Haşdi Şabi grupları resmi lideri Falah Feyyad'a karşı Parlamento içerisinde bir direniş söz konusu olmuştur. Feyyad'ın Haşdi Şabi gruplarıyla ilişkisinden dolayı İran etkisine açık olduğuna dair birçok iddia ortalıkta dolaşmıştır. Özellikle Sadr grubu –muhalafetiyle ön plana çıkarak– Feyyad'ın bakanlık için uygun olmadığı söylemiştir. Sert muhalafet sonucu Feyyad ismi gündemden düşmüştür. Özetle Bağdat'ta kurulacak herhangi bir hükümet için kritik bakanlıklar yoğun pazarlıkların merkezine oturmaktadır. İçişlerinin yanında Savunma, Dışişleri ve Adalet bakanlıkları da bu kapsamda değerlendirilebilir.

Kazimi açısından içişleri ve savunma bakanlarının sorunsuz güvenoyu alması Irak siyaseti adına olumlu bir gelişmedir. Bir anlamda Irak Parlamentosu ülkenin sorunları karşısında hükümetin bir an önce hareket geçmesini talep etmektedir. Fakat diğer boş kalan bakanlıklar için benzer bir iyimserlikten bahsetmek zordur. Bu bakanlıklarda farklı grupların taleplerini görmek mümkün. Irak –parlamente sistemin doğası gereği farklı taleplerin karşılanmaması sistemi tıkamaya müsait olduğu için– farklı kesimlerin taleplerini dikkate almak zorundadır.⁵ Kazimi'nin bu konuda önceki dönemlerden farklı olarak başarılı bir performans sergilediği söylenebilir. Siyasetin ana eksenini oluşturan Sünni,

Şii ve Kürt grupların yanında Türkmenlerin ve Hristiyanların beklentilerine de büyük oranda cevap verilmiştir. Fakat yine de yeni hükümet açısından siyasi manevra alanının oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Devlet kurumlarının daha iyi işlemesi adına önemli kademelerde yapılacak değişiklikler siyasi partilerin direnişine sahne olmaktadır. Başbakan Kazimi bu durumun devam etmesi halinde görevi bırakabileceğinin sinyallerini vermeye başlamıştır.⁶

İlk etapta Kazimi'nin önerdiği yirmi iki bakanlıktan on beşinin güvenoyu alabilmesi ve Dışişleri ve Petrol bakanlıklarına aday bile teklif edememesi Irak siyasetinde bir denge noktasına ulaşılmasının ne denli zor bir iş olduğunu bir kez daha göstermektedir. Haziran'ın ilk haftası itibarıyla yoğun görüşmeler neticesinde geriye kalan yedi bakanlık için Parlamentodan güvenoyu alınmıştır.⁷ Dışişleri Bakanlığına eski Maliye Bakanı Fuad Hüseyin getirilirken Petrol Bakanlığına ise İhsan Abdulcabbar seçilmiştir. Bu süreçte Tarım Bakanlığına Muhammed Kerim Casim, Ticaret Bakanlığına Ala Ahmet Hasan, Göç ve Göçmenler Bakanlığına İvan Faik, Adalet Bakanlığına Salar Abdusettar Muhammed ve Kültür, Turizm ve Tarihi Eserler Bakanlığına da Hasan Nazım Abid Hummadi getirilmiştir. Kabinede Kürt ve Hristiyan isimler bulunurken Türkmenlere ise yer verilmemiştir. Fakat Irak Parlamentosu başbakana Türkmenlerin temsili için hükümete devlet bakanlığı ekleme yetkisi vermiştir. Farklı unsurların hükümette kendine yer bulması Irak siyasetinin üzerine oturduğu kırılğan zemini gözler önüne bir kez daha sererken aynı zamanda farklı kesimlerin siyasetteki temsil kabiliyetlerini artırdığı söylenebilir. Sonuç olarak Irak siyasetinin etnik ve mezhebe dayalı dina-

4. Matthijs Bogaards, "Iraq's Constitution of 2005: The Case Against Consociationalism 'Light'", *Ethnopolitics*, (2019), s. 1-17.

5. Emin Salihi, *Irak: Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci*, (Kaknüs Yayınları, İstanbul: 2017).

6. Haydar Karaalp, "Irak Başbakanı'ndan Hükümetin Çalışmaları Engellenirse Görevi Bırakabileceği Mesajı", 25 Haziran 2020.

7. Haydar Karaalp, "Irak'ta Kazimi Kabinisinin Tamamı Meclisten Geçti", *Anadolu Ajansı*, 6 Haziran 2020.

mikleri ve parlamenter sistemin doğası beraber düşünüldüğünde Irak'ta istikrarlı bir yönetimin oluşması kolay değildir. Mevcut yapı istikrardan çok çatışmacı bir ortama müsaittir.

Irak'ın 2003 sonrası demokrasi serüveni şiddet, çatışma ve istikrarsızlığın olduğu bir tarih olarak karşımızda duruyor.⁸ Mustafa Kazimi hükümetinin de selefleri gibi bu durumdan muaf olacağını söylemek zor. Her ne kadar Kazimi hükümeti birçok kesimin desteğini alsa da terör ve bölgesel gelişmeler Irak'ı kolaylıkla istikrarsızlaştırmaktadır. Geçmişteki acı tecrübelerin tekrarlanmaması için hükümetin güçlü bir program ve irade ortaya koyması gerekmektedir. İç siyasete bakan yönüyle içişleri, sağlık, maliye ve elektrik gibi temel toplumsal ihtiyaçlara cevap veren bakanlıklarda uzman isimlere yer verilmesi önemli bir hamledir. Uzman kadroların varlığı ülkenin kronik hale gelen elektrik ve su gibi gündelik hayatı etkileyen meselelerde toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilme kabiliyetini artıracaktır. Dış siyaset açısından pandemi döneminde uluslararası sistemin gündeminin farklılaşması Irak'ın yeni döneme adaptasyonu için fırsat yaratsa da Tahran-Washington rekabetinin yansımaları görülmeye devam edecektir. Mevcut şartlar altında Kazimi açısından en gerçekçi hedef bir sonraki genel seçimlere kadar ülkedeki siyasi süreçleri ve devlet kurumlarını çalışır vaziyette tutmaktır. Böylelikle iç ve dış siyaset açısından tutarlı bir pozisyon elde edilebilir.

Çin'de ortaya çıkan yeni tip koronavirüs yeni hükümetin üzerinde durması gereken en önemli konuların başında geliyor. Dünya geneline hızla yayılan ve oldukça ağır bir tablo ortaya çıkaran virüs Irak'ı da kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Irak sağlık sisteminin gerek personel gerekse altya-

pı konusunda uzun süredir yaşadığı sıkıntılar pandemiyle mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Ülkede ilk olarak 24 Şubat 2020'de Necef'te İranlı bir öğrencide tespit edilen virüs kısa sürede ülkenin farklı bölgelerine yayılmış durumdadır. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre Irak'ta Haziran sonu itibarıyla güncel vaka sayısı 40 bine yaklaşırken hayatını kaybedenlerin sayısı ise 1.400'den fazladır. Yine bu kapsamda IKBY Sağlık Bakanlığında yapılan açıklamada bölgede pandeminin kontrolden çıktığı söylenmektedir.⁹ Vaka sayısının her geçen gün artmaya devam ettiği ülkede birtakım önlemler hayata geçirilmeye devam etmektedir. Sokağa çıkma kısıtlaması ve seyahat yasağı gibi tedbirlere rağmen virüsün yayılması engellenebilmiş değildir. Alınan tedbirlerin maliyeti ekonomik ve siyasi anlamda Irak halkının üzerindeki yükü her geçen gün artırmaktadır. Bu bağlamda yeni hükümetin atacağı adımlar hayati öneme sahiptir.

Irak siyasetinin etnik ve mezhebe dayalı dinamikleri ve parlamenter sistemin doğası beraber düşünüldüğünde Irak'ta istikrarlı bir yönetimin oluşması kolay değildir.

Pandeminin hızla yayılması Irak sağlık sisteminin büyük bir yükün altına girmiş olduğunu gösteriyor. Mevcut yapı sahip olduğu altyapı ve personel kapasitesiyle pandemiyle mücadelede yetersiz kalmaktadır.¹⁰ Iraklı yetkililer sağlık sistemin tıkanma noktasına geldiği yönünde açıklamalar yaparken uluslararası toplumdaki yardım talep etmektedir.¹¹ Ülkede vaka sayısının dünya

8. Michael J. Doyle, *Violence After War: Explaining Instability in Post-Conflict States*, (John Hopkins University Press, Maryland: 2014); Michael Weiss ve Hassan Hassan, *ISIS: Inside the Army of Terror*, (Regan Arts, New York: 2015); Salihi, *Irak: Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci*.

9. Çağrı Koşak, "IKBY Sağlık Bakanı Berzenci: Salgın Kontrolden Çıktı", Anadolu Ajansı, 7 Haziran 2020.

10. "Iraqi Doctor's Struggles with COVID-19 Mirror Those of the Country's Health System", *Asharq al-Awsat*, 15 Mayıs 2020.

11. "Iraq Requests International Assistance in the Fight Against COVID-19", NATO, 22 Mayıs 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_175940.htm?, (Erişim tarihi: 8 Haziran 2020).

ortalamasının altında seyretmesine rağmen tedavide yetersizlik söz konusudur. Irak'ın başta İran olmak üzere komşu ülkelere gönderdiği hastaların seyahat imkanının da ortadan kalkması sağlık sistemi açısından ayrı bir stres kaynağı yaratmaktadır. DSÖ'ye göre ülkede var olan şiddet ve çatışma ortamı yüzünden doktorların yüzde 50'den fazlası ülkeyi terk ederken hastaneler ve sağlık kuruluşlarının büyük çoğunluğu da zarar görmüştür.¹² Sonuç olarak Irak yeni tip koronavirüsün etkisiyle büyük bir sağlık kriziyle başlıyordur. Gerek finansman gerekse yönetim açısından acil adımların atılması gerekmektedir. Bu şartlar altında maalesef Irak'ın 2003'te ABD işgalıyla büyük oranda kaybettiği sağlık kapasitesini tekrar kazanması yakın gelecekte pek mümkün görünmemektedir. Sağlık sisteminin yaşadığı zafiyet ülkedeki siyasilere karşı var olan güvensizliği daha da derinleştirme ihtimalini barındırmaktadır. Ülkenin en önemli gelir kaynağı olan petrol fiyatlarının yaşadığı dalgalanmalar sağlık sektörünün yaşadığı sorunları daha da derinleştirmektedir. Özetle yeni tip koronavirüsün yarattığı kriz Kazimi hükümetinin ivedilikle üzerinde durması gereken konuların başında gelmektedir.

Geçtiğimiz senelerde başta Basra olmak üzere ülke geneline yayılan hükümet karşıtı gösterilerde halk kamu hizmetlerinin yetersizliği, eğitim, sağlık ve işsizlik konularında hükümeti protesto etmiştir. Yüzlerce insanın hayatını kaybettiği ve binlercesinin de yaralandığı olaylar yaşanmıştır.¹³ Olayların ulaştığı boyut Adil Abdulmehdi'nin Kasım 2019'da istifasına uzanan sürecin önünü açmıştır. Kazimi hükümeti bu dönemde gerekli adımları atmadığı takdirde benzer bir sürecin yaşanması ihtimal dahilindedir.

Petrol fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar ve bunun Irak ekonomisine etkisi yeni hükümetin mücadele etmesi gereken diğer bir konudur. Irak bütçesinin yüzde 90'ını petrol gelirleri oluşturmaktadır. Özellikle pandemiyle beraber ortaya çıkan küresel petrol krizi Irak'ı önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin Irak geçtiğimiz Nisan'da petrol gelirlerinde yüzde 50'den fazla kayıp yaşamıştır.¹⁴ Petrol gelirlerinin azalması ve mevcut fiyat seviyesi Irak açısından sürdürülebilir bir durum değildir. Irak hükümeti son dönemlerde memur maaşlarını bile ödemekte zorlanmaktadır. Bu durumun üstesinden gelmek için hükümet iç ve dış kaynaklardan borç arayışına girmiştir.¹⁵ Bütün bu çabalara rağmen petrol gelirlerindeki düşüşün telafi edilmesi yakın gelecekte mümkün görünmemektedir.

Bağdat yönetimi açısından petrol gelirlerine ilişkin olarak 2020 bütçe tasarısının ne olacağı sorusu cevaplanmak zorundadır. Ortada henüz bir planın olmaması sürecin 2021'e erteleneceğine dair bir beklenti yaratmaktadır. Irak Maliye Bakanlığı yetkililerine göre bu yönde bir girişim olacağı ifade ediliyor.¹⁶ Böyle bir senaryonun gerçekleşmesi durumunda Irak ekonomik açıdan devlet kurumlarının finansmanında sıkıntı çekecektir. Devlet kurumlarının ihtiyaçlara cevap verememesi beraberinde farklı sorunları da doğurabilir. Genç bir nüfusun yanında yüksek bir işsizliğin de olduğu ülkede toplumun önemli bir kısmı devletten aldığı yardımlarla ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Petrol gelirlerinin düşmesi ve ortada belirli bir bütçenin olmaması ulaşımdan eğitime birçok alanda aksamalara neden olacaktır. Elektrik ve içme suyu gibi gündelik hayata dair ihtiyaçların temin edilmesinde yaşanan zor-

12. "Iraq Health Information System Review and Assessment", WHO, (Temmuz 2011), https://applications.emro.who.int/dsaf/libcat/EMROPD_110.pdf, (Erişim Tarihi: 8 Haziran 2020).

13. "Basra'da Dünkü Olayların Bilançosu: 3 Ölü, 50 Yaralı", Anadolu Ajansı, 8 Eylül 2018.

14. Simona Foltyn, "Iraq: Oil Price Drop Fuels Economic Crisis", Aljazeera, 19 Nisan 2020.

15. İdris Okuducu, "Irak Mali Kriz Nedeniyle İç ve Dış Borçlanmaya Gidecek", Anadolu Ajansı, 24 Haziran 2020.

16. Lawk Ghafari, "Iraq to Dismiss 2020 Budget Plan, Work to Secure 2021 Budget: Finance Minister", Rudaw, 7 Haziran 2020.

luklara ilave yük getirecek herhangi bir gelişme yeni hükümetin işini oldukça zorlaştıracaktır.

Petrol gelirleri ve bütçe meselesinin üzerinde durmak gerekir. Petrol gelirleri açısından Irak Parlamentosu Şeffaflık Komisyonunun 2018'de yayımladığı rapora göre on beş yılda 320 milyar dolarlık petrol geliri yolsuzluk nedeniyle ortadan kaybolmuştur.¹⁷ Günümüzde bu miktarın daha da arttığını söylemek kehanet olmayacaktır. Belirtilen süre içerisinde kurulan hükümetlerin yolsuzlukla mücadele vaatlerine rağmen olumlu bir tablodan bahsetmek mümkün değildir. Yolsuzluk kronik bir hastalık gibi devletin önemli bütün kurumlarına yayılmış durumdadır. Bu bağlamda Kazimi hükümeti açısından yolsuzlukla mücadele önemli bir sınav olacaktır. Gelirlerin şeffaf bir şekilde ortaya konması ve gerekli alanlarda harcanması için atılacak adımlar yeni hükümetin gideceği yön hakkında bir fikir verecektir. Diğer bir mesele olan bütçe tasarısı da ülke içindeki siyasi dengeler açısından hayati öneme sahiptir. 2020 bütçesine dair herhangi bir girişimin olmaması özellikle IKBY açısından sıkıntılı bir dönemin habercisidir. IKBY'nin federal bütçeden alacağı yüzde 17'lik pay büyük tartışmalara neden olmaktadır. Erbil yönetimi federal bütçeden alacağı paya karşılık kendi bölgesinde çıkarılan petrolün gelirlerini Bağdat yönetimiyle paylaşma vaadinde bulunmasına rağmen üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmemektedir. Bağdat ve Erbil'deki yönetimler mevcut durum için karşılıklı suçlamalarda bulunmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda DEAŞ kriziyle beraber ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanan IKBY'nin 25 Eylül 2017'de gerçekleştirdiği sözde referandum Irak'ta siyasi dengeleri sarsmış ve ekonomik krize neden olmuştur. Referandumla beraber Erbil yönetimi Irak Anayasası'nın 140.

maddesine atıfta bulunarak tartışmalı bölgelerden biri olduğunu iddia ettiği Kerkük'ün kontrolünü ele geçirmiştir.¹⁸ Kerkük'ten çıkarılan petrolün geliri merkezi hükümetten ziyade Erbil yönetiminin tasarrufu altına girmiştir. Fakat Irak ordu güçleri ve Haşdi Şabi grupları Ekim 2017'de Kerkük'ün kontrolünü geri almıştır. Bu durum Mesud Barzani'nin başkanlıktan istifasına neden olurken Erbil ile Bağdat arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Dönemin Başbakanı Haydar İbadi bu tek taraflı girişim karşısında IKBY'nin bütçeden alması gereken payda kesintiye giderek Erbil yönetimini büyük bir ekonomik ve siyasi krizle baş başa bırakmıştır.¹⁹ Hülasa Erbil ile Bağdat arasında son yıllarda ortaya çıkan gerilimler bir şekilde federal bütçeden ayrılan paya dayanmaktadır. Mustafa Kazimi açısından bu meselenin seyri önem arz etmektedir. Kürt grupların Irak siyasetindeki ağırlığı ve hükümet içerisindeki etkinliği göz önüne alındığında bütçe konusunda yaşanabilecek herhangi bir sıkıntı hükümetin elini kolunu bağlama potansiyeline sahiptir.

Son zamanlarda gerek Irak yerel basını gerekse uluslararası basın DEAŞ terörünün yeniden hareketlenmeye başladığını gösteren haberlere yer vermektedir.²⁰ Bu durum terör ve güvenliğin yeni hükümetin üzerinde durması gereken diğer bir önemli mesele olduğunu göstermektedir. Mustafa Kazimi'nin 2016'dan itibaren Ulusal İstihbarat Dairesindeki tecrübeleri terörle mücadelede beklentileri artırmaktadır. Terör mekan, maddi imkan ve silah bulduğu her yerde

18. Tartışmalı Bölgeler: Kerkük'ün tamamı, Salahaddin'in Tuzhurmatu bölgesi, Diyala'nın Hanekin, Karatepe, Celavla ve Mendeli bölgeleri, Musul'a bağlı Mahmur, Sincar, Şeyhan ve Başika bölgeleri. ABD öncülüğünde 2005'te hazırlanan Anayasa'da tartışmalı bölgelerin durumu 2007'de yapılacak nüfus sayımı ve referandum sonucunda belirlenecekti. Fakat bu madde günümüze kadar uygulanmadı.

19. "Kuzey Irak'ı Ödenmeyen Maaşlar 'Yakıyor'", Sputnik Türkiye, 18 Aralık 2017.

20. İdris Okuducu, "Daesh/ISIS Increases Attacks in Iraq Amid Virus", Anadolu Agency, 7 Mayıs 2020.

17. Imran Khan, "Iraq Corruption Watchdog: \$320bn Stolen Over 15 Years", Aljazeera, 8 Mayıs 2018.

ortaya çıkabilmektedir.²¹ Irak'ın kuzeyi uzun yıllardır terör örgütlerine ev sahipliği yapmaktadır. PKK'nın özellikle Kandil bölgesindeki faaliyetlerine ilaveten DEAŞ'ın ortaya çıkışının ardından Sincar bölgesinde de yayılması Bağdat'taki hükümet açısından bir zafiyet olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle terörün faaliyet alanı bulması Irak'ta istikrarsız bir ortamı beslemeye devam edecektir.

Bağdat'ta Kazimi hükümetinin performansı hem Türkiye hem de bölge adına önemlidir.

Terörle mücadele konusunda güvenlik güçlerinin merkezi otorite tarafından kontrol edilmesi gerekmektedir. Irak içerisinde birbirinden bağımsız şekilde hareket eden silahlı güçlerin varlığı terörle mücadelede zafiyet yaratmaktadır. DEAŞ'ın yeniden harekete geçmesinde bu parçalı yapının da etkisi vardır. Özellikle Haşdi Şabi gruplarının faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilmelidir. DEAŞ'la mücadelede için dini mercii Ali Sistani'nin çağrısıyla kurulan bu gruplar terörle mücadelede faydalı olmuştur. DEAŞ'ın askeri açıdan yenilgiye uğratıldığının ilanından sonra sayıları tam olarak bilinmeyen milislerin geleceği hakkında muğlak açıklamalar yapılmış ve bu muğlaklık tepkilere yol açmıştır. Devletin zor kullanma kabiliyetinin dışında silahlı grupların varlığı devlet otoritesini zayıflatmaktadır. Ekim 2019'da yoğun bir şekilde başlayan gösterilerde halkın İran'a yakın olmakla suçladığı milislere tepki göstermesi bu anlamda hiç de şaşırtıcı değildir.

Bahsi geçen grupların ABD'yi ve Irak'taki Amerikan varlığını doğrudan hedef alması ve Washington'un benzer tonda cevap vermesi Bağdat'ı kaçınılmaz olarak şiddet sarmalına it-

mektedir. Haşdi Şabi milislerinin yakın zamanda ABD Büyükelçiliğini basması ve günlerce bölgeden ayrılmaması Bağdat yönetimini oldukça zor bir duruma sokmuştur.²² Devam eden süreçte ABD'nin Bağdat Havalimanı'nda İranlı General Kasım Süleymani ve Haşdi Şabi'nin önde gelen isimlerinden Ebu Mehdi Mühendis'i öldürmesi gerginliği daha da artırmıştır. Benzer olayların yaşanmaması ve terörle mücadelenin etkin bir şekilde yürütülmesi için Irak güvenlik güçlerinin yönetilmesi konusunda adımlar atılmak zorundadır. Bu durum Kazimi açısından zor bir hedef olsa da güvenlik ve terörle mücadele konusunda devlet kurumları arasındaki ilişkinin kurulması ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesi bile önemli bir kazanım olacaktır.

YENİ HÜKÜMETİN TAHRAN-WASHINGTON GERİLİMİNDE POZİSYONU NE OLACAK?

Saddam sonrası dönemde istikrarlı bir siyasi ortam inşa edemeyen Irak bölgesel gelişmelerin merkezinde olmaya devam ediyor. Donald Trump yönetiminin Barack Obama döneminde İran'la varılan nükleer anlaşmayı askıya alması sonucunda Irak yönetimi Tahran-Washington arasındaki rekabetin arasında sıkışmış durumdadır.²³ Kaçınılmaz olarak ABD ile İran ilişkisinin gerildiği her an Irak'ta siyasetin önü tıkanmaktadır. Mustafa Kazimi öncesi Allavi ve Zurfı'nın hükümet kurma girişimlerinde başarısız olmalarında bahsi geçen rekabetin yansımaları görülebilir. Bölgesel rekabetin dinamikleri açısından Başbakan Kazimi'nin devraldığı miras hüküme-

21. Hasan Basri Yalçın ve Fahrettin Altun, ed., *Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi*, (SETA, İstanbul: 2018), s. 19-53.

22. Haydar Karaalp, "Haşdi Şabi Milislerini ABD'nin Bağdat Büyükelçiliği Önünden Çekilmeye Çağırıldı", *Anadolu Ajansı*, 1 Ocak 2020.

23. Fatih Muslu, "Bölgesel Rekabetin Kısıncında Irak Merkezi Hükümeti", *SETA Analiz*, Sayı: 280, (Nisan 2019).

tin üzerinde baskı oluşturmaya devam edecektir. Yeni hükümet açısından ortada yeni bir durum yoktur. Son tahlilde Kazimi'den bağımsız olarak Bağdat'ta kurulacak herhangi bir hükümet bölgesel dinamikleri göz ardı edemez.

Bölgesel rekabetin bir tarafı olan Tahran yönetimi Haşdi Şabi grupları ve bazı siyasilere üzerinden Irak'taki etki alanını genişletme çabalarını devam ettirecektir. Aksi bir durumun gerçekleşmesini beklemek gerçekçi değildir. Tahran yönetiminin uzun süredir uluslararası sistemin baskısı altında olması Irak'ı İran açısından daha da vazgeçilmez hale getirmektedir. Diğer taraf olan Washington yönetimi ise her ne kadar pandemi, Minnesota Eyaleti'nde siyahi vatandaş George Floyd'un öldürülmesi neticesinde patlak veren gösteriler ve Kasım'da yapılacak başkanlık seçimiyle meşgul olsa da ABD'nin Irak'ta sahip olduğu askeri kapasite ve üslerinden hareketle İran'a karşı pozisyonunu değiştirmesini beklemek hata olacaktır. Başkan Donald Trump yaptığı açıklamalarla bu konuda ABD'nin pozisyonunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hatta Trump ABD'nin Irak'tan çıkmasının bu ülkenin başına gelebilecek en kötü şey olduğunu bile söylemiştir.²⁴ Özetle İran-ABD geriliminin seyri İranlı General Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi Mühendis'in Bağdat'ta öldürülmesi olayının gösterdiği gibi Irak'a merkezi bir rol biçmektedir. Bu şartlar altında Başbakan Kazimi için en gerçekçi senaryo bölgesel aktörler üzerinden dengeli bir pozisyon almak ve iç gelişmelere odaklanmak olacaktır.

Donald Trump seçildiği günden itibaren Ortadoğu'daki hedeflerinin başına İran'ı oturtmuştur. Bu kapsamda İran'a yönelik ilk icraatın Obama döneminde varılan nükleer anlaşmanın

askıya alınmış olması şaşırtıcı değildir.²⁵ Trump anlaşmadan avantajlı çıktığını iddia ettiği İran'ı nükleer faaliyetlerini devam ettirdiği için suçlamıştır. Aynı zamanda Trump yönetimi İran'ı Ortadoğu'daki birçok çatışmanın tarafı olmakla da suçlamaktadır. Ayrıca Irak'ın yanında Suriye, Lübnan ve Yemen'deki İran varlığı da ABD'nin tepkisine neden olmaktadır. Devam eden süreçte Trump İran'a yönelik birkaç aşamadan oluşan yaptırım paketlerini uygulamaya sokmuştur.²⁶ Bu paketlerin Tahran yönetimini siyasi ve ekonomik yönden sınırlamasının yanında bölgesel yansımaları da olmuştur. Özellikle İran petrolü ve doğal gazının yaptırımlar kapsamına alınması Irak'ı zor durumda bırakmıştır. Irak uzun yıllardır elektrik ihtiyacının büyük bir bölümünü İran doğal gazı üzerinden karşılamaktadır. Yaptırımların bu alışverişi tamamen sınırlaması durumunda Irak büyük bir elektrik kriziyle karşı karşıya gelecektir. Bu durumun önüne geçmek için Iraklı yetkililer Trump yönetimiyle farklı zamanlarda müzakereler gerçekleştirerek belirli dönemler için muafiyetler almaktadır. Trump yönetimi elektrik konusunda Irak'ın alternatif üretmesini talep etmektedir. Fakat Irak'ın yakın vadede farklı bir senaryo uygulaması mümkün görünmemektedir. Bunun için ne altyapısı ne de personeli yeterli değildir. Iraklı yöneticiler de bu minvalde açıklamalar yapmaktadır.²⁷ Elektrikte yaşanabilecek yeni krizler halk ile hükümeti karşı karşıya getirebilir. Böyle bir senaryonun gerçekleşmemesi için Kazimi'nin toplumla diyalog kanallarını açık tutarak hükümetin yapabilecekleri konusunda halkı bilgilendirmesi gereklidir. Aksi

25. Mark Landler, "Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scored", *The New York Times*, 8 Mayıs 2018.

26. Veysel Kurt, "İran'a İkinci Yaptırım Dalgası", SETA, 5 Kasım 2018, <https://www.setav.org/irana-ikinci-yaptirim-dalgasi>, (Erişim tarihi: 8 Haziran 2020).

27. Sujata Ashwarya, "Iraq's Power Sector: Problems and Prospects", GJIA, 13 Ocak 2020, <https://gjia.georgetown.edu/2020/01/13/iraqs-power-sector-problems-and-prospects>, (Erişim tarihi: 8 Haziran 2020).

24. Hakan Çopur, "ABD Başkanı Trump: ABD'nin Irak'tan Şimdi Çıkması, Irak'ın Başına Gelebilecek En Kötü Şeydir", *Anadolu Ajansı*, 7 Ocak 2020.

durumda bütün kredisine rağmen yeni hükümetin meşruiyeti tartışmaya açılabilir. Irak'ın bölünmüş siyasi yapısı böyle bir savrulmaya oldukça müsaittir.

Saddam döneminin sona ermesinin ardından İran-Irak ilişkisi yeni bir boyut kazanmıştır. Bu dönemle birlikte artan bir İran etkisinden bahsetmek gerekir. Saddam döneminde ülke dışına çıkan ve çoğunlukla İran'da bulunan muhalif Şii siyasetçilerin birçoğu geri dönerek yeni dönemin inşasında önemli roller oynamışlardır. Yeni anayasanın yazımından hükümetlerin kurulmasına kadar uzanan süreçlerde İran bölgede etkili olmaya çalışmıştır. Irak'ın kısa demokrasi geçmişinde bu çabanın yansımalarını görmek mümkündür. İki ülke arasında siyasi ilişkilerin yanında yoğun bir ekonomik beraberlik de söz konusudur. 1.450 kilometrelik Irak-İran sınır hattında resmi olarak dokuz sınır kapısı faaliyet göstermektedir. Gayriresmi sınır kapıları da hesaba katıldığında ilişkinin boyutu daha da artmaktadır. Gıdadan giyime uzanan geniş bir yelpazede İran ürünleri Irak pazarını domine etmektedir. Ülkenin her bölgesinde İran menşeli ürünleri kolaylıkla bulmak mümkündür. Petrol gelirleri üzerinden ekonomisini döndüren Irak açısından İran'dan yapılan ithalat ekonomik aktivitenin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Yıllık 12 milyar dolarlık bir ticareten bahsedilmektedir. Yakın zamanda bu miktarın 20 milyar dolar seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir.²⁸ İran'ın Irak'a yoğun ilgisi anlaşılabilir bir durumdur. Uzun yıllardır uluslararası sistem tarafından dışlanan ve ABD'nin yaptırımlarına maruz kalan İran, Irak üzerinden bu baskıyı karşılamaya çalışmaktadır. Bir anlamda İran, ABD'yi kendi sınırlarının dışında karşılayarak üzerindeki baskıyı hafifletmeye çalışmaktadır. Suriye, Lübnan ve

Yemen'de sürdürdüğü faaliyetler de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu şartlar altında Irak, İran için vazgeçilmez bir alandır.

ABD'nin Irak'ta devam eden askeri varlığı Irak siyaseti adına bir diğer önemli konudur. Donald Trump'ın İran'ı baskılamak için Irak'taki askeri üslerinden vazgeçmeyeceğini açıklaması bölgesel rekabetin Irak üzerinde devam edeceğini göstermektedir. Buna karşılık özellikle Tahran yönetimine yakın Iraklı siyasetçilerin ABD askerlerinin varlığının sona erdirilmesi için Parlamento üzerinden girişimlerde bulunması İran'ın da ABD'ye karşı bir pozisyon alma çabası olarak değerlendirilebilir.²⁹ Maalesef bu gelişmeler Bağdat yönetimini bölgesel rekabetin içine hapsedmeye devam etmektedir. İç siyaset kendi dinamiklerinden ziyade çevresel faktörlerin sınırlamalarına maruz kalmaktadır. Bu durumun pratik karşılığı olarak da özellikle hükümet kurma süreçlerinde öne çıkan aktörler baskı altına girmektedir. Siyasi görüşmeler tıkılarak başbakanlık ve bakanlıklar için önerilen isimler üzerinde uzlaşma zorlaşmaktadır. Özellikle Adil Abdulmehdi'nin Kasım 2019'da istifasının ardından iki başarısız hükümet kurma girişimi tam da bu durumun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Mustafa Kazimi açısından da benzer baskıların varlığını kabul etmek gerekir.

Irak'ın içerisinde bulunduğu sosyal, siyasi ve ekonomik koşullar düşünüldüğünde yeni hükümet açısından karamsar bir tablo ortaya çıkmaktadır. Fakat buna rağmen yeni başbakanın isminin yolsuzlukla anılmaması ve birçok aktörle iyi ilişkiler kurması gelecek adına olumlu bir durumdur. Yeni hükümet dengeli ve güçlü bir irade ortaya koyduğu takdirde sorunların çözümüne yönelik adımlar atabilir. Aksi takdirde toplumsal meşruiyet kısa zamanda törpülenebilir.

28. "İran-Irak 20 Milyar Dolarlık Ticaret Hacmine Ulaşmak İstiyor", IRNA, 11 Mart 2019, <http://www.irna.ir/tr/News/3675961>, (Erişim tarihi: 8 Haziran 2020).

29. "Irak'ta ABD'nin Askeri Varlığına Karşı Kanun Teklifi Hazırlandı", Anadolu Ajansı, 25 Ocak 2019.

YENİ HÜKÜMETİN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ NASIL OLACAK?

Türkiye'nin güney komşularıyla olan ilişkilerinde son yıllarda iki temel nokta üzerinden hareket ettiği söylenebilir: (i) istikrarlı ve güvenli sınırlar, (ii) sınır ötesinden herhangi bir terör tehdidinin olmaması. Türkiye Bağdat'ta kurulan hükümetlerle olan ilişkilerinde bu iki nokta üzerinde ısrarla durmaktadır. İkili ilişkilerde bu durum sürekli olarak dile getirilmektedir. Türkiye'nin güvenlik endişelerinin artmasında Suriye iç savaşının neden olduğu istikrarsızlığın etkileri görülmektedir. Şam yönetiminin ülke içinde kontrolü kaybetmesi, çok sayıda silahlı grubun ortaya çıkması, DEAŞ'ın Irak'tan sonra Suriye'de yayılması ve PKK'nın uzantısı olan PYD'nin ülkenin kuzeyinde faaliyetlerini artırması bölgede büyük bir güvenlik zafiyeti doğurmuştur. Türkiye'nin güney sınırları terör tehdidi altına girmiştir. Türkiye bu durum karşısında gerekli adımları atarak son birkaç yılda Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı hareketleriyle DEAŞ ve PKK'ya önemli darbeler indirmiştir. Yine güvenlik eksenli dış politika kapsamında Irak'ın kuzeyine havadan ve karadan askeri operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Son olarak Türkiye Haziran 2020 itibarıyla başlattığı Pençe-Kaplan hareketi ile PKK'nın Irak'taki yapılanmalarına karşı askeri hareket düzenleyerek terörle mücadelesinde kararlı duruşunu sergilemeyi sürdürmektedir.³⁰

Irak'ın kuzeyinin teröre elverişli duruma gelmesi 1980'lerden itibaren bölgede ortaya çıkan çatışma ortamının ürünüdür.³¹ İran-İrak

Savaşı'nın ardından Körfez Savaşı ile devam eden süreçte bu bölge uçuşa yasak bölge ilan edilmesiyle silahlı gruplar açısından korunaklı hale gelmiştir.³² Ortaya çıkan fiili durum Irak'ın kendi güvenliğinin yanında komşu ülkeleri de tehdit etmeye başlamıştır. İlâveten Kürt grupların kendi aralarında çatışması terör için uygun bir zemin yaratmıştır. Saddam yönetiminin uluslararası baskıların yanında ülkenin güneyinde de (Basra'da) muhalefetle karşılaşması otorite kaybını daha da derinleştirmiştir. Bu şartlar altında PKK terör örgütü Irak topraklarındaki varlığını sağlamlaştırmıştır. Türkiye bu durumu merkeze alarak Irak siyasetine yön vermeye başlamıştır. Ağırlık verilen güvenlik eksenli politikalar zamanla siyasi süreçlerin geri plana atılmasına yol açmıştır.

Türkiye'nin güvenlik endişeleri karşısında Mustafa Kazimi hükümetinin ortaya koyacağı siyasi irade bu bağlamda oldukça önemlidir. Türkiye Irak yönetiminden terörle mücadelede iş birliği beklemektedir.³³ İki ülke arasında iş birliğinin kurulabilmesi ve sürdürülebilmesi için Bağdat'ta istikrarlı bir yönetimin olması zorunludur. Aksi bir senaryoda yani yeni hükümetin Irak'ın bölünmüş siyaseti içerisine hapsolmesi durumunda ülke istikrarsız bir yapıya hızlıca savrulabilir. Irak'ın son yıllarda yaşadıkları bahsi geçen manada birçok örnek barındırmaktadır. Özellikle 2005-2007 arasında ülkede olanlar halen hafızalardaki tazeliğini korumaktadır. İstikrarsız bir Irak sadece kendisi için değil aynı zamanda bölge içinde de büyük güvenlik riskleri doğurma potansiyeline sahiptir. Böyle bir senaryoda Ankara yönetiminin atacağı adımlar önemlidir. Bağdat hükümetiyle yakın temas kurularak iş birliği konusunda gerekli adımlar atıl-

30. "TSK'dan Irak'ın Kuzeyine Pençe-Kaplan Operasyonu", Anadolu Ajansı, 17 Haziran 2020.

31. Meliha Benli Altunışık, "Turkey's Security Culture and Policy Towards Iraq", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt: 12, Sayı: 1, (Bahar 2007), s. 69-88; Altun ve Yalçın, *Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi*, s. 38-39.

32. Michael M. Gunter, "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", *Middle East Journal*, Cilt: 50, Sayı: 2, (Bahar 1996), s. 224-241.

33. Talha Yavuz, "Türkiye, Irak'tan PKK Terörüyle Mücadelede İş Birliği Bekliyor", Anadolu Ajansı, 18 Haziran 2020.

malıdır. Diğer bir ifadeyle Kazimi hükümetinin teknokrat ağırlıklı olması ve ülkenin bölünmüş ve kırılğan siyasi yapısı terör ve sınır güvenliği meselelerinde hükümetin Türkiye'nin desteğine ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

İki ülkenin de terör ve güvenlik konularında benzer endişelere sahip olduğu söylenebilir. Kandil ve Sincar bölgelerinin Türkiye açısından oluşturduğu güvenlik tehditleri aynı zamanda Irak merkezi yönetimi açısından da tehdit olarak değerlendirilmektedir.³⁴ PKK'nın bu bölgelerde yapılanması, kamplar kurması ve uzun yıllardır faaliyetlerini sürdürmesi merkezi hükümet açısından otorite ve güvenlik zafiyeti doğurmaktadır. PKK'nın bölgeden Türkiye'ye yönelik saldırılar gerçekleştirmesi Türkiye'nin son yıllarda yoğun bir şekilde sınır ötesine uzanan hareketlerinin önünü açmıştır.³⁵ Bunun gerçekleşmesinde Türkiye'nin Irak topraklarında sahip olduğu askeri üslerin önemli katkıları olmuştur.³⁶

Diğer bir terör örgütü DEAŞ'ın da artan faaliyetleri güvenlik endişelerinin yanında Iraklıların üzerindeki sosyal ve ekonomik maliyeti her geçen gün artırmaktadır. Terör yüzünden – sayıları net bir şekilde ortaya konmasa da– toplumun önemli bir kesimi yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletler'e göre yaklaşık olarak ülkede 1,4 milyon insan evlerinden ayrılarak ülkenin farklı bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır.³⁷ Güvenlik endişesi toplumun üzerindeki yükü artırırken siyasete olan güveni de azaltmaktadır. Siyasete olan güvenin azalması yönetiminin meşruiyetinin sorgulanmasına neden olurken devlet dışı aktörlerin önünü açmaktadır. Irak, sayıları yüz binleri

bulan silahlı gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Bu gruplar bölgesel gelişmeler içerisinde Irak siyasetini etkilemeyi başarabilmektedir. Özellikle son yıllarda Haşdi Şabi grupları üzerinden sürdürülen tartışmayı bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bunun tersine çevrilmesi için Ankara ve Bağdat yönetimleri beraber hareket etmelidir. Ekonomik olarak uzun yıllardır var olan ilişkilerin yanında özellikle güvenlik alanında da iş birliği alanları mevcuttur. Türkiye her fırsatta bu durumu dile getirmektedir. İki ülkenin ortak hareket etmesi iç siyasetin yanında bölge anlamında da önemli sonuçlar doğuracaktır. Bölgenin en önemli aktörlerinden biri olan Ankara'nın desteğini alan Bağdat yönetiminin meşruiyeti daha da artacaktır.

Özetle 2000'lerin başından itibaren Türkiye'de kurulan istikrarlı siyasi yapı iki ülke arasındaki ilişkinin ilerlemesine imkan sağlamıştır. ABD'nin Irak'ı işgaliyle beraber Türkiye Irak'la yakın temas kurarak yeni dönemin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Güvenlik eksenli politikaların yanında sosyal ve ekonomik boyutu olan ilişkiler de ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Açıkçası iki ülke arasındaki tarihsel bağlantılar mevcut ilişkinin daha fazlasını vadetmektedir. Bağdat'ta güçlü ve istikrarlı bir idare kurulduğu müddetçe daha verimli ilişkilerden bahsetmek mümkündür. Türkiye her fırsatta bu yöndeki beklentilerini ön plana çıkarmaktadır. Bağdat'ta Kazimi hükümetinin performansı hem Türkiye hem de bölge adına önemlidir. Kazimi'nin devraldığı görev güvenlikten ekonomiye uzanan alanlarda bölge ülkelerinin iş birliğine muhtaçtır. İş birliği ortamının oluşması bölgesel gerilimlere karşı bir cephenin oluşmasına hizmet ederken aynı zamanda hükümetlerin hareket kapasitesini de artırma potansiyeline sahiptir. Bağdat yönetimi açısından bu durum hem ülke içinde hem de uluslararası alanda bir meşruiyet kaynağı olacaktır.

34. "Irak Ordusu ile PKK Şengal'de Yine Çatıştı: Ordu Bölgeye Asker Sevk Etti", *Independent Türkiye*, 20 Mart 2019.

35. Fatih Muslu, "Türkiye'nin Askeri Üs Stratejisi ve Irak", *SETA Analiz*, Sayı: 276, (Haziran 2019).

36. Muslu, "Türkiye'nin Askeri Üs Stratejisi ve Irak".

37. "Iraq", *Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi*, <https://www.unocha.org/iraq>, (Erişim tarihi: 8 Haziran 2020).

SONUÇ

Pandeminin etkileri, petrol gelirlerinin düşmesi, güvenlik ve terör sorunlarının devam etmesi ve Tahran-Washington rekabeti Irak'ı büyük bir yönetim sorunuyla baş başa bırakmakta ve birbiriyle iç içe geçmiş bu sorunlar yeni hükümet adına kısa vadede olumlu bir tablodan söz etmeyi zorlaştırmaktadır. Özellikle pandemi ve petrol gelirleri kaynaklı siyasi ve ekonomik gelişmeler Irak'ı bir felaketle karşı karşıya bırakabilir. Bunların yanında terörün yarattığı maliyet Irak toplumu üzerindeki yükü her geçen gün daha da artırmaktadır.

Bu bağlamda ülkede güçlü bir hükümetin varlığı çok hayati bir meseledir. Başbakan Mustafa Kazimi böyle bir yükün altına girerek Irak toplumuna değişim vadetmektedir. Bu vadin yerine getirilmesi için siyasi süreçlerin ve kurumların çalışması gerekmektedir. Kazimi, kabinesini oluştururken bu yönde bir tutum sergilemiştir. Aksi bir senaryonun ülkenin etnik ve mezhebi fay hatlarını hareketlendirme ihtimali oldukça yüksektir. Irak'ın yeniden çatışmacı ve istikrarsız bir yapıya savrulması bölge adına istenecek en son şeydir. Irak'ın bir yönetim krizi yaşaması sadece Iraklıları değil bütün bölgeyi ilgilendirmektedir.

IRAK'TA YENİ HÜKÜMET VE MUHTEMEL SENARYOLAR

FATİH MUSLU

SETA | ANALİZ

Bu analiz Irak'ta Mustafa Kazimi başbakanlığında kurulan yeni hükümeti değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Başbakan Adil Abbulmehdi'nin Kasım 2019'da istifasından sonra geçen altı aylık sürenin ardından yoğun siyasi görüşmeler neticesinde Bağdat'ta yeni hükümet kurulabilmiştir. Bu süre zarfında iki başarısız hükümet kurma girişiminin yarattığı olumsuz havaya rağmen taraflı tarafsız birçok siyasinin desteğini alan Mustafa Kazimi başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Ancak Irak'ta Kazimi hükümetini birçok sorun beklemektedir. Siyasi süreçlerin ve devlet kurumlarının çalışması, yeni tip koronavirüsle (Covid-19) mücadele, küresel manada dalgalanan petrol fiyatları ve Tahran-Washington hattında yaşanan gerilimler hükümetin önünde çözüm bekleyen sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin ülkenin kuzeyinde PKK terör örgütüne yönelik askeri operasyonları da yeni hükümet açısından üzerine durulması gereken diğer bir konudur.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL